

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

УДК 81'276.12=133.1:81'354:81'253

ФОНЕТИЧНО-ОРФОГРАФІЧНА СПЕЦИФІКА ФРАНЦУЗЬКОГО РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Андрій Білас

кандидат філологічних наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті розглядаються питання фонетико-орфографічної структури розмовного блоку французького художнього тексту на матеріалі оригіналу та українського перекладу роману Р. Кено «Зазі в метро». Проаналізовано фонографічні маркери розмовного мовлення та стратегії їх відтворення в перекладному тексті. Встановлено можливі способи відтворення фонетико-орфографічної специфіки французьких розмовних одиниць на мовному та прагматичному рівнях. Відтворення орфографічних реалізацій фонетичних особливостей розмовного компоненту вихідного художнього тексту стає технічно вирішуваним завданням, особливо, завдяки ймовірному створенню «віртуального» образу вихідної мови засобами перекладної мови. З метою адекватного відтворення вихідних розмовних фонетично-орфографічних проявів у перекладі, автор пропонує добирати перекладацькі способи і прийоми, поєднуючи засоби цільової мови з авторською креативністю. Визначено, що основним має бути пошук адекватних відповідників вихідних розмовних графічно маркованих засобів, які могли б передати розмовність, зберегти голос живого мовлення в тексті перекладу, незважаючи на певні розбіжності у графіці порівняно з оригіналом. Запропоновано перекладачам застосовувати прийоми функціональної заміни орфографічної специфіки вихідних розмовно маркованих лексем, що дозволило б читачеві адекватно сприйняти розмовне забарвлення перекладного тексту.

Ключові слова: стратегія перекладу, відтворення, розмовне мовлення, фонографічний маркер, адекватність.

FONETIC-ORPHOGRAPHIC SPECIFICATION OF FRENCH SPOKEN LANGUAGE IN UKRAINIAN TRANSLATION

Andriy Bilas

PhD in philology, Associate Professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The article deals with questions of the phonetic-orthographic structure of the conversational block of the French-speaking art text on the material of the original and Ukrainian translation of the novel by R. Keno "Zazi in the Metro". The phonographic markers of spoken language and the strategy of their reproduction in the translated text are analyzed. Possible ways of reproducing the phonetic orthographic specificity of French spoken units on the linguistic and pragmatic levels are established. The reproduction of spelling implementations of the phonetic features of the spoken component of the original artistic text becomes a technically solvable problem, in particular, due to the probable creation of a "virtual" image of the source language by means of the translated language. In order to adequately reproduce the original spoken phonetic orthographic manifestations in translation, the author proposes to choose translation methods and techniques, combining the means of the target language with the author's creativity. It has been determined that the main thing should be to search for adequate matches of the source of spoken graphically marked means, which could translate spoken language, to preserve the voice of live speech in the text of the translation, despite some differences in the graphic compared to the original. It is offered to translators to use methods of functional replacement of spelling specifics of the source spoken tokens, which would allow the reader to adequately perceive the colloquial color of the translated text.

Key words: translation strategy, rendering, colloquial speech, phonographic marker, adequacy.

Автори художніх творів часто вдаються до фонографічних засобів характеристики персонажа, покликаних експлікувати притаманні йому аномалії мовлення, які, у свою чергу, можуть бути пов'язані з різноманітними фізіологічними, індивідуально-психологічними та соціальними чинни-

ками. Оскільки фонетико-орфографічні одиниці підпадають під категорію перекладацьких труднощів, подолання яких має важливе значення для розвитку як теорії, так і практики художнього перекладу, спробуємо з'ясувати проблематику та способи і прийоми відтворення цього складного

явища у франко-українському міжмовному та міжлітературному просторі.

Метою нашої наукової розвідки є дослідження можливих шляхів відтворення фонетично-орфографічних особливостей реалізації французького розмовного мовлення в художньому дискурсі в українському перекладі.

Об'єктом дослідження є фонетично-орфографічні засоби французького розмовного мовлення, а **предметом** – аналіз їхнього відтворення в українському перекладі на **матеріалі** оригіналу та українського перекладу роману Р. Кено «Зазі в метро».

На сьогодні соціально зумовлені фонетичні та орфографічні явища інтенсивно вивчаються лінгвістами та перекладознавцями у площині різномовних пар. Отже, соціальний чинник варто розглядати як суттєвий для перекладознавчого аналізу вимовних явищ зокрема французького розмовного мовлення як літературного, так і нелітературного.

Як відомо, голосні і навіть приголосні зазнають у мовленні кількісних і якісних редуцій, які ведуть до появи фонетичних еліпсів, зумовлені зокрема зміною характеру спілкування і чинниками фоностилестичного порядку, а саме посиленням темпу мовлення, мінімальним контролем з боку мовця за його формою, економією вимовних зусиль, що регулюється ситуацією спілкування. Поява редукованих і асимільованих форм у французькому розмовному мовленні стосується, насамперед, таких частин мови як займенників і часток, а також частин слів – початку, закінчення тощо.

У нашому перекладознавчому дослідженні ми виходимо з положення, що розмовна мова на фонетично-орфографічному рівні відхиляється від мовного стандарту, порушуючи правила вимовно-орфографічного літературного стандарту.

У перекладознавстві ще не прийшли до одностайної думки щодо шляхів відтворення одиниць фонетичного рівня [9, с.332], оскільки «українська мова не має усталеної системи засобів фонетичної стилізації» [6, с. 148], а отже, імовірна фонетична реальність писаного тексту, здатна відтворити лише вірогідні позиційно зумовлені варіації та варіанти, тоді як натуральне варіювання передати неможливо [8, с. 67].

В основі фонетичної заміни може бути реконструкція комунікативної ситуації. Такий підхід допомагає у виокремленні функцій, смислового навантаження та можливого впливу фонетичних аномалій первинного тексту на читацьку аудиторію. Представники соціальної групи особисто визначають межі, за які не може виходити перекладач. Окрім того, такий підхід надасть перекладачеві ключ до перекладу таких характерних ознак «живого» мовлення, як редуція звуків, палаталізація тощо [2, с. 196]. Однак, фонетичні аномалії художнього твору, суттєво відріз-

няються від ужитих у реальному житті, а отже їх відтворення має відбуватися різними способами і прийомами [9, с. 332].

Оскільки фонографічні особливості вимови відносилися теоретиками радянської доби до невирішуваних перекладацьких труднощів, то схиляємося до думки О. Ребрія: «Альтернативною можна вважати стратегію, скеровану на відтворення фонографічних засобів мовленнєвої стилізації в мові оригіналу паралельними засобами мови перекладу» [6, с. 149].

У рамках перекладознавчої проблематики розмовного і діалектного дискурсу цікавою видається позиція В. Ланчікова, що можливою постає перекладацька інтерпретація письменницького прийому і його емотивної сутності з урахуванням його етнокультурного компоненту, оскільки «графічний (зоровий) образ завжди конкретніший за образ, створений мовою, а відповідно конкретнішим виявляється і його етнокультурний компонент» [5].

У свою чергу А. Борисенко і М. Моріні пропонують відтворювати фонографічні маркери зниженого розмовного мовлення за рахунок створення «мови у мові» або «віртуального» образу первинних фонографічних стилізацій, що складаються з неправильних або підлаштованих під місцевий колорит слів і фраз, фонетично адаптованих до правил цільової мови [10, с. 130]. Постійний перекладацький пошук шляхів адекватного перекладу свідчить, що відтворення орфографічних реалізацій фонетичних особливостей мовлення персонажа стає технічно вирішуваним завданням, а створення в одній мові «віртуального» образу іншої мови видається також можливим [1, с. 261-262].

М. Моріні розглядає три найпоширеніші способи відтворення внутрішньої різниці в перекладному тексті. Якщо два або більше варіантів однієї й тієї ж мови наповнюють один і той же текстовий простір першотвору, перекладач може: 1) написати перекладний текст стандартною цільовою мовою; 2) використати два або більше варіантів цільової мови; 3) відтворити один з варіантів засобами нестандартного (неправильного, просторічного) варіанту цільової мови [11, с. 7-11]. Звичайно, така позиція заслуговує на увагу, адже перше рішення навряд чи є вирішенням справи, хоча це може мати певну вартісність у певних конкретних ситуаціях з публікацією перекладу. Друге та третє рішення є ефективнішими, але при цьому постають ще свої проблеми: якщо у вихідному тексті використовується соціальний чи географічний діалект, то у процесі його перекладу відбувається зсув у соціолінгвістичній площині, що може дуже віддалити цільову текстову ситуацію від вихідної ситуації; якщо використовується низький, неправильний варіант цільової мови, то створюється ієрархія, яка може чи ж не може бути виправдана внутрішньо-соціаль-

ним чи діалектним розподілом наповнення вихідного тексту.

М. Моріні, окреслюючи використання нестандартного варіанту цільової мови як третю стратегію перекладу нестандартного мовлення персонажів вихідного тексту, цілком логічно стверджує, що вона стала улюбленою для всіх тих, хто мав робити переклади для масового читацького ринку. Інакше, якщо перекладачі брали на озброєння «діалектну» стратегію, що траплялося рідко, то зазвичай, такий перекладний текст міг побачити світ лише у дрібного видавця [10, с. 129].

У тій же статті М. Моріні запропонував черв'яку можливість для перекладача: створення «синтетичної мови», яка могла б слугувати перекладною мовою для вихідного тексту з діалектним (соціальним чи географічним – А.Б.) наповненням. Ця «синтетична», тобто неіснуюча цільова мова складалася б із неправильних чи дещо модифікованих слів і фраз та діалектних слів і виразів, взятих більш-менш випадковим чином з різних регіонів і «нормалізовані» відповідно до фонетичних правил національної мови [11, с. 11-12].

Фонографічним стилізаціям, зумовленим фізичним та емоційним станом, властивий оказіональний характер, тому значення фонографічних засобів при їх відтворенні є не значущим. В той час як іноземний акцент, соціолекти та просторіччя мають постійний характер і у такому випадку значення фонографічних засобів зростає [7, с. 199].

Чи не основною (?) стратегією передачі фонографічної стилізації просторіччя, соціолектов і діалектів іноземних мов, з погляду М. Куликової, є компенсація фонографічних засобів лексичними і граматичними засобами просторіччя мови перекладу, що знижує контрастність мовних характеристик і обумовлює значні стилістичні та прагматичні втрати у перекладі [4, с. 6].

А щоб перекласти те, чого немає в мові перекладу (напр., діалект), можна або знайти якийсь функціональний аналог (часом дуже схематичний), або створити штучну мову в мові, в якій читач буде добре орієнтуватися [1, с. 261].

Зупинимося на перекладознавчому аналізі фонетично-орфографічних особливостей реалізації усно-розмовних засобів роману Р. Кено «Зазі в метро». Завдяки навмисному порушенню загальноприйнятого способу вираження думок автору вдається створити атмосферу протиріччя, оживити виразність мовних засобів, надати висловлювань персонажів самотні, фамільярний характер [4, с. 106].

Р. Кено дозволяє собі порушувати зовнішню структуру мови, що призводить до елімінації і редукації смислу. Письменник найчастіше експериментує з формою слів, з одного боку надаючи їм фонетико-орфографічного вигляду (так звана *ortograffonétik* – фонетична орфографія): вилучення

ненаголошеного невимовного «е» (*le ptit type = le petit type*), ігнорування подвоєних приголосних (*marant = marrant*), усичення придієслівних особових займенників (*je m'promène = je me promène*), вилучення приголосної «л» в особовому займеннику «і», вилучення голосної «и» в особовому займеннику «ту» (*T'en as*), оглушення приголосного звука «je» (*Chsuis*), а з іншого, прийоми деформації: декомпозиція (*pasexeu près = pasexprès*), перетворення ритмічної групи в єдине фонетичне слово: *dla suite = de la suite*, *ce xé = ce que c'est*, об'єднання слів розмовного виразу у монолексеми (*Skeutadittaleur = Ce que tu as dit tout à l'heure*).

Зіставний аналіз оригіналу й українського перекладу роману «Зазі в метро» в авторстві Я. Ковалю й Ю. Лисенка дозволив виявити деякі тенденції щодо перекладу засобів розмовної фонетичної орфографії.

Наприклад, для відтворення розмовного висловлення у моно вербальній формі *doukipudontan*, яке складається зі слів *d'ouï, qui, pu, donc, tant*, Я. Коваль і Ю. Лисенко добирають адекватний однослівний вираз *Iшо воно так смердить*, зберігаючи для читача голос оригіналу: *Doukipudontan, se demanda Gabriel excédé. Pas possible, ils se nettoient jamais* [13]. **«Iшо воно так смердить?»** – у розначі подумав Габріель. Не може бути, щоб люди ніколи не милися [12, с.7].

В іншому випадку перекладачам вдається передати ще й знижене маркування та експресивність першотвору: – *Skeutadittaleur* [13]... **То шо ти тіко шо ляпнув** [12, с.8]?

Вилучення голосної «и» в особовому займеннику «и» не зберігається у тексті перекладу, що свідчить про недостатньо розвинену систему усичень в українській розмовній мові: – **T'entends ça? dit la bonne femme à un ptit type à côté d'elle, probablement celui qu'avait le droit de la grimper légalement. T'entends comme il me manque de respect, ce gros cochon**[13]? – *Ти чуєш? – спитала тімка у жевжика, який стояв поряд із нею і, мабуть, мав право залазити на неї на законних засадах. – Ти чуєш, як цей кабан нешанобливо зі мною розмовляє?* [12, с.8]. Натомість Я. Коваль і Ю. Лисенко застосовують прийом функціональної заміни (розмовне *жевжик*) для вихідної лексеми з вилученням ненаголошеного невимовного «е» (*ptit*), що дозволяє читачеві адекватно сприйняти розмовне маркування засобів перекладного тексту.

Часто читач перекладного тексту не відчуває фонетично-орфографічного маркування першотвору, як це простежуємо на прикладі з оглушенням особового займенника «je» (*Chsuis*) та вилучення голосної «е» в особовому займеннику «je» з його приєднанням до дієслова (*jparie*): – *Chsuis Zazie, jparie que tu es mon tonton Gabriel* [13]. – *Я – Зазі, а ти схоже, мій дядько Габріель* [12, с.9]. Я. Коваль і Ю. Лисенко доволі часто вдало добирають функ-

ціональний відповідник у ресурсах українського розмовного мовлення, щоб хоч частково відтворити розмовний дух оригінального твору: – *Elle est marante, ta petite nièce, dit Charles qui pousse la seringue et fait tourner le moulin* [13]. – *Интересна у тебе племінниця, – каже Шарль, давить на стартер і заводить торохтілку* [3, с.11].

Перекладач, будучи не в змозі адекватно відтворити маркери вихідного спонтанного мовлення відповідними перекладацькими маркерами, змушений віднаходити у цільовій мові характеристики властиві українській мові і використовувати їх іноді в іншій частині тексту, щоб дозволити читачеві відчути присутність голосу, тобто, усного мовлення, зокрема за допомогою повторів ключового слова (*істина*), чого немає у вихідному тексті. – *La vérité! s'écrit Gabriel (geste), comme si tu savais cexé. Comme si quelqu'un au monde savait cexé* [13]. – *Істина?! – раптом скрикує Габріель (жест). – А ти хоч знаєш, що є істина? Хоч хтось у світі знає, що є істина* [12, с.13]?

Таким чином, робимо висновок, що відтворення орфографічних реалізацій фонетичних особливостей розмовного компоненту вихідного художнього тексту стає технічно вирішуваним завданням, особливо, завдяки ймовірному створенню «віртуального» образу вихідної мови в перекладній мові. Наведені приклади показують, що треба шукати перекладацькі способи і прийоми, поєднуючи засоби цільової мови з авторською креативністю, щоб спробувати адекватно відтворити розмовні фонетично-орфографічні прояви в перекладі. Чи не основним має бути пошук відповідних графічно маркованих засобів, які, хоч і певною мірою різнилися б від оригіналу, але могли б передати розмовність, зберегти голос живого мовлення в тексті перекладу. Застосування прийому функціональної заміни для орфографічної специфіки вихідних лексем дозволяє читачеві адекватно сприйняти розмовне маркування засобів перекладного тексту.

Перспективним видається розробка методики перекладацьких прийомів відтворення фонетичного письма розмовного мовлення як у структурі художнього твору, так і в системі мовленнєвих реалізацій загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко А.Л. «Нестандартный» язык : Проблемы художественного перевода / А. Л. Борисенко // Ментальность. Коммуникация. – М., 2008. – Серия : Теория и история языкознания. – С. 250–266.
2. Галас А.С. Соціальна зумовленість розвитку перекладацьких стратегій / А. С. Галас // Мова і суспільство. – 2010. – Вип. 1. – С. 189–198.
3. Кравченко О. В. Художественные новации в произведениях Реймона Кено как проявление аб-

сурдистской эстетики / О.В. Кравченко // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2015. – № 6 (48). – Ч. II. – С. 104–107.

4. Куликова М. Н. Фонографическая стилизация речи (на материале перевода англоязычной литературы на русский язык) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / М.Н. Куликова. – СПб., 2011. – 20 с.
5. Ланчиков В. К. Топография поиска. Стандартизация в языке художественных переводов и ее преодоление / В. К. Ланчиков // Мосты : журнал переводчиков. – М. : Р. Вален. – 2011. – № 3 (31). – С. 21–30. – Режим доступа : <http://www.thinkaloud.ru/feature/lan-topo.pdf>.
6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
7. Ребрій О. Особливості відтворення фонографічних стилістичних засобів у перекладі англomовної дитячої літератури українською мовою / О. Ребрій, А. Медведєва // *Studia Methodologica*. – Ternopil : TNPU, 2014. – Issue 38. – С. 197–201.
8. Сердега Р. Л. Українська діалектологія : навчальний посібник / Р. Л. Сердега, А. А. Сагаровський. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 156 с.
9. Струк І. В. Фонографічні аномалії діалектів в українських перекладах творів М. Твена / І. В. Струк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. – 2016. – Вип. 61. – С. 332–334.
10. Morini M. Norms, Difference and the Translator: or, How to Reproduce Double Difference / M. Morini // *Revue des Littératures de l'Union Européenne*. – 2006. – № 4. – P. 123–140. – Available at: http://www.rilune.org/images/mono4/11_Morini.pdf.
11. Morini M. Translating Scottish Poetry // *Babel*. – A.F.I.A.L. – n. 14. – 2005. – P. 5–21.

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

12. Кено Р. Зазі в метро; Вправи зі стилю / Кено Ремон; пер. з франц. Я. М. Коваля, Ю.В. Лисенка; прим. Я.М. Коваля; худож.-оформлювач Г.В. Кісель. Харків : Фоліо 2015. – 219 с.
13. Queneau R. Zazie dans le métro / Raymond Queneau – Accessible à: http://bmllettres.net/IMG/pdf/QUENEAU_Zazie-dans-le-metro_texte-integral.pdf.

REFERENCES

1. Borisenko A.L. «Nestandardnyy» yazyk : Problemy khudozhestvennogo perevoda ["Non-standard" language: Problems of literary translation]. *Mental'nost'. Kommunikatsiya* [Mentality. Communication]. *Seriya : Teoriya i istoriya yazykoznaninya* [Series: Theory and history of linguistics]. Moscow, 2008, pp. 250–266. (In Russ)

2. Halac A.S. Cotsial'na zymovlenict' pozvytky pepek-ladats'kyx ctpatehiy [Social stipulation of translation strategies development]. *Mova i cycpil'ctvo* [Language and society]. 2010, Issue 1, pp. 189-198. (In Ukr)
3. Kravchenko O. V. Khudozhestvennyye novatsii v proizvedenyakh Reymona Keno kak proyavleniye absurdistskoy estetiki [Artistic innovations in Raymond Keno's works of as a manifestation of absurdist aesthetics]. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki* [Philological Sciences. Questions of theory and practice]. Tambov : Gramota, 2015, Vol. 6 (48), Part. II, pp.104-107. (In Russ)
4. Kulikova M. N. Fonograficheskaya stilizatsiya rechi (na materiale perevoda angloyazychnoy literatury na russkiy yazyk). Avtoref. diss. kand. filol. nauk. [Phonographic stylization of speech (on the material of translation of English-language literature into Russian)]. Abstract of kand. phil. sci. diss.]. St. Petersburg, 2011, 20 p. (In Russ)
5. Lanchikov V. K. Topografiya poiska. Standartizatsiya v yazyke khudozhestvennykh perevodov i yeye preodoleniye [Topography of the search. Standardization in the language of artistic translation and its overcoming]. Available at: <http://www.thinkaloud.ru/feature/lan-topo.pdf> (In Russ)
6. Rebriy O. V. Suchasni kontseptsiyi tvorchosti u perek-ladi [Contemporary concepts of creativity in translation]. Kharkiv: KHNU, 2012, 376 p. (In Ukr)
7. Rebriy O., Medvedyeva A. Osoblyvosti vidtvorennya fonohrafichnykh stylistychnykh zasobiv u perek-ladi anhlomovnoyi dytyachoyi literatury ukrayins'koyu movoyu [Specifics of Rendering Phonographical Stylistic Means in English-Ukrainian Translation of Children's Literature]. *Studia Methodologica*. Ternopil : TNPU, 2014, Issue 38, pp. 197–201. (In Ukr)
8. Serdeha R. L., Saharovs'kyy A. A. Ukrayins'ka dialektolohiya [Ukrainian Dialectology]. Navchal'nyy posibnyk [Textbook]. Kharkiv : KHNU, 2011, 156 p. (In Ukr)
9. Struk I. V. Fonohrafichni anomalii dialektiv v uk-rayins'kykh perek-ladakh tvoriv M. Tvena [Phonographic anomalies in Ukrainian dialect translations of novels by Mark Twain]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*. Seriya : Filolohichna. [Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". Series: Philological]. 2016, Issue 61, pp. 332-334. (In Ukr)
10. Morini M. Norms, Difference and the Translator : or, How to Reproduce Double Difference. *Revue des Littératures de l'Union Européenne*. 2006, n. 4, pp. 123–140. Available at: http://www.rilune.org/images/mono4/11_Morini.pdf.
11. Morini M. Translating Scottish Poetry. *Babel, A.F.I.A.L.*, n. 14, 2005, pp. 5-21.

SOURCES

12. Queneau R. Zazi v metro; Vpravy zi stylyu [Zazie in the Metro. Exercises in Style]. per. z frants. Y. M. Kovalya, Y.V. Lysenka [transl. By Koval Y. M., Lysenko Y. V.]. Kharkiv : Folio 2015, 219 p.
13. Queneau R. Zazie dans le métro. Available at: http://bmllettres.net/IMG/pdf/QUENEAU_Zazie-dans-le-metro_texte-integral.pdf.